

Kakor o vsaki Shakespearovi drami, so tudi o tej že natiskali zelo številne pole papirja. In vendar je mogoče o Shakespearu govoriti precej tudi še z našega stališča, ki išče v drami (kakor v zgodovini) določne zveze med individualnimi značajmi in značajem dobe. Vsekakor ne verjamemo Henryju W. Simmonu, ko piše o lepih Cardinal Editions, Pocket books, da je Richard sam tako »nerealističen hudodelec«, kakor ga je le kdaj kdo naslikal, — in da je v isti meri mogočno prepričevalen. Toda Richard III. bi ne bil prepričevalen, če ne bi bil v bistvu globoko resničen. Naši kraji so ves čas vojne gledali silno dosti strahotnih, brezdušnih morij, ki so jih opravljali ljudje, nič manj tiranski, nič manj nečloveški kakor Rihard in njegovi pomočniki. V določenih zgodovinskih pogojih se razraste nečloveškost do nenavadnih razmerij. Zato pa je »historija« o Rihardu III. pristna zgodovinska drama, pa čeprav si je Shakespeare — kakor zmeraj pri zgodovinskih snoveh — dovolil zelo mnogo poetičnih svoboščin. Rihard III. t a k nikoli ni živel. Kreft pa ima (v Spremnih besedi) globoko prav, ko se ob njem spomni Machiavellijevega vladarja. Shakespeare je mojstrsko upodobil nekaj, kar bi mogli imenovati plemiško anarhijo, stanje, kjer je veljala sama brezobzirna neusmiljenost in — ki ravno zato ni moglo trajati večno. Kakor v drugih kraljevskih dramah je Shakespeare tudi tu glasnik čisto določenih idealov. Pokaže nam tudi ljudstvo, ki je indiferentno ali pa se upira, tisti »narod«, ki ga najdemo tudi ob koncu »Borisa Godunova«, ko po umoru Marije Godunove in njenega sina Fjodora noče vzklikati: »Da zdravstvuet car Dmitrij Ivanovič!« V Shakespearovem »Rihardu III.« ljudstvo gleda z nezapanjem, kar počenjajo »veliki« in se naravnost upira, da bi na slepo privolilo v izvolitev pošastnega čistilakomnega Riharda.

Buckingham: ... in ko sem nehal, sem dejal, naj vsi,
ki jim je mar države, vzkliknejo:
»Bog živi Riharda, kralja Angleške!«

Gloster: Ah! No, pa so?

Buckingham: Ne, Bog pomagaj, niti eden ne.
Kot nemi kipi ali žive sohe
so smrtno blede se spogledovali...

...

Očitno je, da ljudstvo (v drami) Riharda ne mara in da ga negodovanje s te strani končno pogubi, zato so ti prizori pomembni, pa čeprav po obsegu niso veliki. Po drugi strani se morilec vendarle oglašava, na koncu celo samemu Rihardu, utelešeni brezobzirnosti svoje dobe ali — bolj natančno — svojega stanu. Seveda padejo popolnoma nedolžni samo otroci. Pri vseh drugih je jasno, da jim teži vest kak umor in po večini še kaka kriva prisega. Zelo značilne so ženske. Kreft pravi, da bi prizoru z Ano lahko rekli, da je »sartrovski«. Brez dvoma je Ana kar grozljivo omahljiva, ko jo pridobi Rihard ob odprti krsti Henrika VI. Vendar kasneje, v četrtem dejanju Rihard na podoben način pridobi Elizabeto, sicer ne za ženo, temveč za privolitev, da mu bo tašča,

* William Shakespeare, Rihard III. Prevedel Matej Bor. Spremnje besede in opazke napisal dr. Bratko Kreft. Vezana beseda 9. Založila Slovenska Matica. Ljubljana 1955.

kar je prav tako fantastično. Očitno je, da so te visoke plemkinje izgubile vsak čut za pravico, vsak ponos. V tem bi lahko videli imenitno podobo razkroja tedanje družbe in sliko ljudi, ki jim je brezobzirni besneči boj za osebni vpliv vzel vsako moralno trdnost. Kdo bi si danes pri nas po vsem, kar smo preživeli, upal reči, da Shakespeare tega ni narisal popolnoma po naravi?

Razen tega je v tej hladno-fantastični drami vse polno zelo lepo podanih razpoloženj. Shakespeare z nekaj skopimi besedami silno prepričevalno poda prizor, ko svareči sel še ponoči zbudi Hastingsa in ko ta nekaj kratkih ur kasneje spozna, da ga čaka hitra smrt na tnalu.

Jasno je, da igra te vrste terjaja silno moč in gibčnost jezika, izrazit čut za težo posamezne besede in iznajdljivost v preustvarjanju izraza. Brez dvoma pomenijo Borovi prevodi po svoje korak naprej v našem prevajalstvu. Njegov izraz je pogostokrat izredno lep in popolnoma enakovreden originalu. Primer je tožba kraljice Elizabete:

...
Edvard, moj mož, vaš sin, naš kralj je umrl.
Kaj boste zdaj, veje brez korenine?
Usahni, listje, ko več soka ni!
Če hočete živeti, jokajte!
Če hočete umreti, umrite brž,
da duše lahkih kril kralja ulovijo
in spremijo podložnice ga vdane
v novo kraljestvo večnega miru.

Izvirnik:

Edward, my lord, your son, our king is dead.
Why grow the branches now the root is wither'd?
Why wither not the leaves the sap being gone?
If you will live, lament; if die, be brief,
That our swift-winged souls may catch the king's,
Or, like obedient subjects, follow him
To his new kingdom of perpetual rest.

Kakor je videti, je Bor popolnoma ohranil dobessedni in tudi poetični pomen verzov, razen tega mu je uspelo, da je podal tudi posebne kadence teh dramatičnih verzov.

Res je — to je višina, ki je tudi Bor ne doseže zmeraj.

Med šibkejša mesta tega prevoda sodi začetek, prvi samogovor Riharda:

Gloster: Glej zimo naše jeze spremenilo
je yorško sonce zdaj v poletje vroče!
Oblaki, ki podil jih je vihar
nad našo hišo, so na dnu morja.

Izvirnik:

...
Now is the winter of our discontent
Made glorious Summer by this, sun of York.
And all the clouds that loured upon our house
In the deep bosom of the ocean buried.

»Vroč« poletje ni popolnoma dober prevod za »glorious« summer, saj gre bolj za sijaj in sproščenost po zmagi kakor za vročino. Prav tako spočetka ni docela jasno, da so oblaki mišljeni predvsem kot prispodobe — pač zato, ker je verz v slovenščini raztrgan na dvoje in šele vrstico kasneje izvemo, da gre pravzaprav za oblake »nad našo hišo«, namreč kraljevsko rodbino Yorških.

Seveda — težave te vrste se kopičijo pred vsakim prevajalcem, tudi najbolj genialnim. Tako izvrsten prevajalec, kakor je Bor, pa bi se bil mogoče lahko ognil izrazom, kakor »licemerstvo« ali »zlokobnost«, ki preveč silijo v literaturo in se zato oddaljujejo od Shakespearovega jezika, ki je v vsej »nališpani bujnosti« vendarle naraven. Mogoče bi se bilo ogniti tudi izrazom kakor »spone na stezniku«, »drug« (v pomenu tovariš) ali celo izrazom »veper« (nem. »Eber«, pa čeprav je prešel v šolske knjige) ali pa »podel«. Ta zadnja beseda v slovenščini ne zveni (najbrž, ker je tuja), vendar je zanjo včasih težko najti nadomestila v našem jeziku, ki je čudno reven, kar zadeva ljubkujoče besede ali psovke.

Vsakdo, ki je kdaj koli skušal sam prevajati, pa zaradi takih »peg na soncu« Borovega prevoda ne bo cenil manj, temveč bolj. Razumel bo, da je prevajalec moral premagati nešteto težav, tako smiselnih kakor poetičnih, lepot, ki so se — kakor zmeraj — upirale, da bi jih kdo prelil v drug jezik. Slovenski »Richard III« je zelo lepa in zelo pomembna knjiga, ki smo je lahko veseli kot nove pridobitve prevajalstva in nove pridobitve slovenske shakespeareologije. Knjiga je razen tega opremljena s številnimi opazkami, s prilogo, ki kaže zgodovinsko podobo, genealogijo obeh usodnih »rož«, bele in rdeče. V spremni besedi je Bratko Kreft zelo prizadevno podal mnogo zgodovinskega in literarno pomembnega gradiva.

B. R.

IGNAZIO SILONE, VINO IN KRUH

Italijanski sodobni pisatelj Ignazio Silone je naš stari znanec. Po zadaji vojni je najprej — že drugič v slovenščini — izšla njegova *Fontamara*, za njo pisateljev najnovejši roman *Prgišče robidnic*, zdaj pa je Cankarjeva založba v okusni opremi in dokaj dobrem prevodu izdala *Vino in kruh*. Ta roman je bil že pred vojno in med njo preveden v več evropskih jezikov, toda v obliki, ki se nam kaže v našem prevodu, še ni doživel niti svoje italijanske izdaje. V slovenščino je preveden iz predelanega, za ponatis v italijanščini pripravljenega rokopisa. Tako lahko zapišemo, da se tudi pri nas nadaljuje tradicija, ki je spremljala izdajo skoraj vseh dosedanjih Silonejevih del. Le-ta so bila namreč po večini natisnjena prej v prevodih kakor v izvirniku. Pisatelj je bil kot borec proti fašizmu in politični begunec na črni listi italijanskega fašističnega režima.

Niti njegove ime se ni smelo omenjati. Silone, sin abruškega malega kmeta in matere tkalke, ki je že kot sedemnajstletni študent tajnik Zveze poljedelskih delavcev v Abruzzih in organizator protivojnih demonstracij, je nekaj let kasneje med ustanovitelji komunistične partije Italije, urednik »Avanguardie« in tržaškega delavskega glasila »Il Lavoratore«, po *pohodu na Rim* pa urednik ilegalnih protifašističnih glasil. Večkrat je zaprt, leta 1928 pa se umakne iz domovine, dve leti tava po svetu in okuša grenki kruh